

Сухомлин Юлія Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;
Симчук Анатолій Степанович,
старший викладач кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ АБО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ, ЯКІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Діти є найнезахищенішою і найуразливішою частиною суспільства, повністю залежною від дорослих, з вини яких найчастіше діти й стають жертвами таких форм насильства, як торгівля дітьми, залучення до жебрацтва, проституція, економічна експлуатація, позбавлення житла, коштів для існування, зневага потребами й інтересами.

За статистикою понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Діти скривджених матерів у 6 разів більш схильні до суїциду, а 50% з них – до зловживань наркотичними речовинами. Майже 100% жінок, які зазнали насильства, народили хворих дітей – переважно з неврозами, заїканням, енурезом, церебральним паралічем, порушенням психіки.

У грудні 2017 року Верховна Рада України прийняла низку законодавчих актів, спрямованих на врегулювання питань щодо захисту малолітніх, неповнолітніх, які стали жертвами домашнього насильства. Серед них Закони України «Про запобігання та протидії домашньому насильству», «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами» [2]. Останнім запроваджено кримінальну відповідальність за домашнє насильство, а також визнано однією з обтяжуючих обставин вчинення злочину щодо малолітньої дитини або її присутності.

Якщо домашнє насильство має ознаки злочину, то слідчим, прокурором на підставі заяви потерпілого може бути

розпочате кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. А джерелами доказів за кримінальним процесуальним законом можуть бути показання свідка, потерпілого, підозрюваного, експерта, які отриманні при допиті вказаних осіб (ст. 95 КПК). Однак загальновідомо, що допит малолітньої, неповнолітньої особи має певні особливості, пов'язанні з наявністю специфічних рис психології, дитячого, юнацького періоду розвитку. Ці риси проявляються, як у процесі формування показань так і безпосередньо в поведінці і позиції допитуваного.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція), яка ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 року і набрала чинності 1 грудня 2012 року, містить детальні вимоги до процесу опитування дитини [3].

Так, у статті 35 Конвенції передбачено, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення: – проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам; – проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; – проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей; – проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно; – якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження; – можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення можливості запису на відеоплівку опитування жертви або, де це доцільно, свідка дитини та прийняття таких відеосвідчень як доказу в суді згідно з нормами її національного законодавства.

Інший міжнародний документ, Конвенція Ради Європи про попередження і боротьбу з насильством у відношенні жінок і домашнім насильством, яка також відома як Стамбульська конвенція, стверджує, що діти, які стали свідками домашнього насильства, є жертвами насильства [4].

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) для опитування дитини (жертви, свідка або такої, яка підозрюється в скоєнні злочину) використовується термін

«допит малолітньої або неповнолітньої особи». У кримінальному провадженні окремі вікові характеристики його учасника мають певне значення, що знаходить своє відображення у процесуальних нормах, зокрема, визначає особливості підготовки й проведення допиту малолітньої особи – дитини до досягнення нею чотирнадцяти років і неповнолітньої особи, якою може бути малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (п.п. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК України) [5].

Нижню вікову межу учасників кримінального судочинства законодавець не встановлює і тому всі діти віком до чотирнадцяти років можуть бути віднесені до категорії «малолітніх осіб», а можливість їхнього допиту визначається конкретною ситуацією, колом та характером обставин, відомих малолітній особі, якій належить з'ясувати в ході такого допиту.

Під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи, яка зазнала домашнього насильства застосовуються загальні правила даної слідчої (розшукової) дії, встановлені ст. 224 КПК України і одночасно правила, що встановлені вимогами ст. 226 КПК [5].

Обов'язковою в таких випадках є присутність під час допиту малолітніх чи неповнолітніх свідків, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, їхніх законних представників (ст. 44, 59 КПК України), якими можуть бути батьки, усиновлювачі, опікуни чи піклувальники, інші близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки й піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває малолітній або неповнолітній, педагога або психолога, а під час допиту малолітніх чи неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених також захисника (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України) [5]. Під час допиту таких осіб, присутність лікаря визначається в кожному конкретному випадку особою, яка проводить допит, з урахуванням того, що запрошений для присутності під час допиту лікар повинен бути спеціалістом у галузі дитячої психології або педіатрії, а не з будь-якої іншої медичної галузі знань. Запрошення зазначених осіб для проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи не обмежується лише їх присутністю під час проведення слідчої (розшукової) дії, а й передбачає виконання ними певних обов'язків та надає таким особам певні права, як, наприклад, право з дозволу слідчого чи прокурора ставити допитуваним особам запитання або

висловлювати заперечення проти окремих питань, заданих малолітньому або неповнолітньому.

Законний представник повинен бути присутнім під час допиту поряд з педагогом або психологом. Залежно від характеру взаємин малолітнього чи неповнолітнього із законним представником і обставин кримінального провадження слідчий, прокурор має право на власний розсуд або за погодженням із допитуваною особою визначати, хто саме із законних представників буде присутнім під час допиту. З цією метою слідчий, прокурор виносить постанову про залучення законного представника малолітнього або неповнолітнього підозрюваного, потерпілого для участі в кримінальному провадженні, а стосовно свідка – для участі у допиті, копія якої вручається законному представнику.

Під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи, яка зазнала домашнього насильства присутність педагога або психолога є обов'язковою, оскільки для правильного й результативного проведення допиту потрібні спеціальні знання в галузі педагогіки, дитячої та юнацької психології, що може не лише сприяти встановленню психологічного контакту з допитуваним, наданню правильної оцінки його поведінці під час допиту й відповідям на поставлені запитання, а й охороняє психічне здоров'я малолітнього чи підлітка від можливого травматичного впливу незвичної для них ситуації.

Завдання педагога або психолога – допомогти слідчому встановити психологічний контакт, виробити правильну тактику проведення допиту, сформулювати запитання з урахуванням дитячої психіки або індивідуальних особливостей психіки неповнолітнього. Для цього педагог або психолог може бути ознайомлений із деякими обставинами кримінального провадження, даними про особу неповнолітнього, про його ставлення до підозрюваного, потерпілого, про подію кримінального правопорушення тощо. Після опитування (допиту) дитини психолог може скласти професійний висновок.

Тривалість проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ч. 2 ст. 226 КПК України) [5].

Час початку допиту, початку перерви та продовження допиту і час його закінчення обов'язково зазначається в протоколі, а продовжений допит не вважається додатковим чи повторним і не потребує повторного встановлення особи,

роз'яснення її прав і прав інших присутніх при допиті осіб та порядку проведення допиту [6, с. 495].

Оскільки свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, не може нести кримінальну відповідальність за відмову давати показання та за завідомо неправдиві показання, а потерпілий, що не досяг такого ж віку, – за давання завідомо неправдивих показань, то перед початком допиту таким особам замість попередження про відповідальність за вказане діяння у доброзичливій формі роз'яснюється про громадянський обов'язок давати правдиві показання, крім того, їм слід роз'яснити значення повідомлення відомостей, які стосуються кримінального провадження, та необхідність розповісти все відоме у цьому провадженні.

Якщо неповнолітній ухиляється від давання показань або дає завідомо неправдиві показання, слідчий зобов'язаний з'ясувати причини цього (хибне почуття товариства, страх, сором, погрози з боку співучасників тощо) і з урахуванням наявної інформації, застосовувати тактичні прийоми, що спрямовані на попередження інсинуацій, зміни позиції, зайнятої неповнолітнім у бік давання правдивих показань. Однак, необхідно враховувати, що тактичні прийоми, які застосовуються повинні бути побудовані, головним чином, на методах переконання.

При фіксації показань неповнолітнього дуже важливо зберегти стилістику показань підлітком, зокрема, треба дослівно відобразити в протоколі окремі характерні звороти і вирази допитуваного. Виконання цієї рекомендації буде сприяти об'єктивності, точності й достовірності показань допитуваного. Саме з цією метою цілком розумно при допитах неповнолітніх застосовувати технічні засоби фіксації, тобто, аудіо- чи відеозапис.

Отже, криміналізація домашнього насильства вирішує проблему безсилля дитини перед цим явищем, адже, як правило, очевидці-сусіди, знайомі, родичі «тримаються осторонь» і не хочуть втручатися в чужі сімейні проблеми. А відтак можливість надана правоохоронним органам, на законних підставах, повноцінно здійснювати свою пряму функцію, яка полягає захист прав та законних інтересів громадян шляхом здійснення швидкого, повного, неупередженого досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Верховна Рада України* : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06 груд. 2017 р. № 2227-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: прийм. 25 жовт. 2007 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (CETS №210, Стамбульська конвенція): прийм. 11 трав. 2011 р. Довідник для членів парламенту. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийм. 13 квіт. 2012 р № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.

Устимчук Владислава Петрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: старший науковий
співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук **Бурак М. В.**

ДЕЯКІ ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ

Одним із важливих напрямів розбудови України як незалежної демократичної держави є протидія злочинності. Успішність цієї діяльності значною мірою залежить від теоретичних розробок розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. При цьому важливо брати до уваги як приписи чинного кримінального законодавства й